

DE EFFECTEN LOPEN DOOR

JALAN JALAN

Jalan Jalan is een community art-project waarin bewoners van de Indische Buurt in Amsterdam Oost in een reeks van creatieve activiteiten samenwerken

naar het Jalan Jalan Festival. Tijdens de activiteiten ontmoeten de buurtbewoners elkaar en wordt de gelegenheid geschapen om uit te wisselen.

Tegelijkertijd worden de buurtbewoners gestimuleerd om hun talenten te benutten, voor zichzelf

en voor de buurt. Het project werd geflankeerd door een onderzoek van TNO Kwaliteit van Leven, naar het effect van deze artistieke interventie op het stimuleren van interetnische contacten. Uit het onderzoek blijkt dat 90 % van de toeschouwers het festival een goede manier vindt om meer in contact te komen met mensen in de buurt, met verschillende culturele achtergronden. Van de deelnemende kinderen geeft 44 % aan nieuwe mensen door het project te hebben leren kennen en 35 % van de toeschouwers is in contact gekomen met mensen van een andere culturele achtergrond. Van de kinderen verwacht 16 % dat ze nog vaker contact met deze nieuw ontmoete mensen zullen hebben, bij de toeschouwers is dat maar liefst 66 %. Een geslaagd project dus, maar leiden deze contacten ook tot sociale cohesie? In het navolgende zal ik stilstaan bij de niveaus waarop en de intensiteit waarmee sociale cohesie zich manifesteert, om tenslotte terug te komen op de vraag of community art-projecten als Jalan Jalan een positief effect hebben op sociale cohesie.

NIVEAUS VAN SOCIALE COHESIE

Beleidsmakers hebben de laatste jaren veel aandacht voor het bevorderen van sociale cohesie, getuige onder meer de vraag van de regering aan de Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling¹ en het Sociaal Cultureel Planbureau² om onderzoek naar manieren van verbinden, integratie en interetnisch contact. Op lokaal beleidsniveau heeft de Amsterdamse deelgemeente Zeeburg, waar het project Jalan Jalan plaatsvond, de Denktank Sociale Cohesie opgericht. Al zijn de aanleiding en motivatie misschien heel verschillend, ook veel kunstenaars zoeken momenteel op hun eigen artistieke manier naar het leggen van verbindingen tussen mensen. Onderzoek

van Cultuurnetwerk Nederland naar zo'n 100 community art-projecten wees uit dat 34 % van de betrokken kunstenaars het genereren van ontmoeting en cohesie als expliciete intentie van het project noemden.³ Maar al is men op beleidsniveau en in community art-projecten druk bezig met sociale cohesie, het is niet altijd duidelijk wat ermee wordt bedoeld en in hoeverre het beleid of project daarop effect heeft. Schuyt⁴ definieert sociale cohesie als 'de interne bindingskracht van een systeem (een familie, groep, organisatie, universiteit, stad of een samenleving als geheel)'.⁵ Meerdere auteurs onderscheiden daarom verschillende niveaus als het om cohesie, relaties en ontmoetingen gaat.^{5,6}

Het micro niveau verwijst naar ontmoetingen tussen individuen en de daaruit ontstane persoonlijke netwerken en relaties. Hierop is per definitie effect te verwachten want mensen ontmoeten nieuwe mensen in community art-projecten met wie ze voor kortere of langere tijd een relatie aangaan. Dat blijkt ook uit het onderzoek naar Jalan Jalan. De volgende paragraaf laat zien dat de netwerken en relaties wel uiteenlopend van aard en intensiteit kunnen zijn. Van Marissing et al.⁷ stellen vast dat in Nederlandse beleidsdocumenten sociale cohesie vooral wordt beschouwd als een verschijnsel dat zich tussen buurtbewoners manifesteert (horizontale cohesie). Dit is ook het niveau waarop het TNO onderzoek naar Jalan Jalan was gericht. Van Marissing et al. tonen echter aan dat de verticale cohesie tussen bewoners en beleidsmakers of organisaties, en de institutionele cohesie tussen beleidsmakers en organisaties minstens zo belangrijk zijn: het meso niveau van sociale cohesie. Blokland⁸ ziet hier een rol weggelegd voor het opbouwwerk. Elders heb ik beschreven dat community art-organisaties zoals CityMine(d) en de Theaterstraat ware en succesvolle verbinders op dit niveau zijn.⁹ Deze projecten brengen (deel)gemeenten, woningcorporaties, sociale en welzijnsorganisaties, economische instanties en bedrijven, zelforganisaties en andere bewonersinitiatieven en bewoners bij elkaar. Sommige van de betrokken organisaties raken bovendien blijvend geïnspireerd in hun werkwijze door de creatieve aanpak van de community art-projecten.

Dan is er het macro niveau van de betrokkenheid van mensen bij de samenleving als geheel, of, minder ambitieus, betrokkenheid bij de buurt of stad waar men woont. Het effect van community art-projecten op nationale gemeenschapszin of maatschappelijke betrokkenheid van de deelnemers is nooit met onderzoek vastgesteld. Dit geldt ook voor het effect op de binding met de stad: een project zoals Stad en Taal in het Stedelijk Museum, maakt de NT2 (Nederlands als Tweede taal)-student wel bekend met de stad¹⁰, maar of de student dan ook meteen een positieve binding met de stad ervaart blijft de vraag. Maar positieve ontmoetingen met mensen uit de buurt in een leuk project in de buurt geven zonder twijfel een positieve impuls aan de beleving van een goed buurtgevoel bij de deelnemers. Dit bevestigt het onderzoek naar Jalan Jalan: een belangrijk effect is dat bijna de helft van de kinderen (43%) aangeeft dat ze hun buurt leuker zijn gaan vinden. ▶▶



Optreden
Zomerfeest

INTENSITEIT VAN SOCIALE COHESIE

Blokland⁸ geeft aan dat cohesie loopt van anonimiteit (het vrijwel ontbreken van interactie en kennis van elkaar) naar de intimiteit van familierelaties en vriendschappen. Maar ze vraagt vooral aandacht voor de tussenvorm: de publieke familiariteit die duidt op kennis hebben van elkaar; het bekend zijn met elkaar zonder dat het persoonlijk netwerken of duurzame relaties betreft. Blokland is van mening dat vluchtige ontmoetingen, die een dergelijke familiariteit opleveren, voor een groot deel onze ervaring van het sociale weefsel van de stad bepalen en dat het bij sociale cohesie meer gaat om het vertrouwen hebben in vluchtige passanten dan om de vraag of men zijn burens kent. Ook Duyvendak en Veldboer¹¹ geven aan dat de samenleving niet alleen maar sterke banden nodig heeft, maar dat juist de 'weak ties', de publieke familiariteit, het cement van de samenleving vormen. Dit in navolging van Granovetter¹² die al in 1973 schreef over de 'kracht van zwakke bindingen.'

In een community art-project zullen alleen de ontmoetingen met en onder het publiek vluchtig zijn. De deelnemers komen elkaar intensiever tegen. Maar opgemerkt moet worden dat het aantal intieme, vriendschappelijke contacten dat in een community art-project ontstaat getalsmatig altijd kleiner is dan de meer oppervlakkige vormen van contact en cohesie die kunnen ontstaan. Dat bleek ook uit onderzoek naar het community art-project '[u bevindt zich hier]' van Springdance: 71% van de deelnemers gaf aan nieuwe mensen te hebben ontmoet, maar 37% had ook nieuwe vriendschappen gesloten aan het einde van het traject van een half jaar.¹³ Grote aantallen deelnemende kinderen en toeschouwers van Jalan Jalan verwachten dat zij de mensen die zij via het project hebben ontmoet (misschien) blijven zien. De positieve vibe van het project is voelbaar, maar het was nog te vroeg om de mate waarin vervolgentmoetingen tot stand komen en de intensiteit van cohesie die deze opleveren, te meten.

IS DE INDRUK DAT COMMUNITY ART-PROJECTEN EEN POSITIEF EFFECT OP COHESIE HEBBEN GERECHTVAARDIGD?

Ja! In community art-projecten ontstaat cohesie op verschillende niveaus. Mensen ontmoeten nieuwe mensen. Mensen komen in aanraking met organisaties en organisaties ontmoeten elkaar en stappen in de toekomst misschien sneller op elkaar af voor samenwerking in concrete projecten. Ook kan men door de projecten een positiever gevoel over zijn directe leefomgeving krijgen. Als projecten vooraf aangeven op welke niveaus ze effect willen sorteren, dan kan daar bewust op ingespeeld worden in het project. Ook kan dan de evaluatie van het project doelgericht vorm krijgen, zonder inmenging van onuitgesproken verwachtingen over effecten op niveaus van cohesie waar het project eigenlijk niet op gericht was. Ja! Er ontstaat sociale cohesie, al kan die verschillen in intensiteit. Dit laatste vraagt om reflectie op het begrip 'duurzame' cohesie. Duurzaamheid duidt meestal op blijvende ontmoetingen: deelnemers blijven elkaar na afloop van het project op regelmatige basis ontmoeten. Om dergelijke effecten te laten ontstaan moet een project de ruimte bieden aan mensen om elkaar echt te leren kennen, dat kost tijd. Maar uit het bovenstaande blijkt dat ook vluchtige ontmoetingen en de zwakke bindingen die ontstaan, duurzame effecten kunnen hebben. Sterker nog, het zijn juist deze contacten die tot cohesie leiden in de verzameling mensen en organisaties waaruit de samenleving bestaat. Net als bij de niveaus van cohesie zou het verhelderend zijn aan te geven welke intensiteit van cohesie een community art-project met name beoogt, zonder zich daarbij ongemakkelijk te voelen als men aangeeft dat de meeste contacten vluchtig zullen zijn, want ook die effecten lopen door!

Dr. Sandra Trienekens is lector Burgerschap en Culturele Dynamiek aan de Hogeschool van Amsterdam.

LITERATUUR

- ¹ **RMO** (2005) *Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden*. Advies 37. Den Haag, oktober 2005.
- ² **Gijsberts, M. & J. Dagevos** (red.) (2007) *Interventies voor integratie. Het tegengaan van etnische concentratie en bevorderen van interetnisch contact*. Den Haag: SCP, juli 2007.
- ³ **Trienekens, S.** (2006a) *Kunst en sociaal engagement: een analyse van de relatie tussen kunst, de wijk en de gemeenschap*. Cultuur + Educatie 17. Utrecht: Cultuurnetwerk.
- ⁴ **Schuyt, K.** (1997) *Sociale cohesie en sociaal beleid*. Publiekscolleges. De Balie, Amsterdam.
- ⁵ **Peters, A. & T. Deboscher** (2006) *Praktijkijds sociale cohesie*. Brussel: Vlaams Minderheden Centrum.
- ⁶ **Kamp, M. van der & D. Ottevanger** (2003) *Cultuur educatie en sociale cohesie*. Cultuur + Educatie 6. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.
- ⁷ **Marissing, E. van, G. Bolt & R. Van Kempen** (2006) *Urban governance and social cohesion*. In: *Cities* vol. 23(4), pp. 279-290.
- ⁸ **Bloland, T.** (2006) *Het sociaal weefsel van de stad. Cohesie, netwerken en korte contacten*. Oratie. Den Haag: Dr. Gradus Hendriks Stichting.
- ⁹ **Trienekens, S.** (2008) *Culturele interventies in de wijk*. In: *Rooilijn* jg. 41(nr.3), pp. 212-217.
- ¹⁰ **Vos, E.** (2007) *Stad en Taal. Onderzoek naar de meerwaarde van kunst en cultuureducatie in taal en inburgering-projecten in Amsterdam*. Afstudeerscriptie Vrije Universiteit, Amsterdam.
- ¹¹ **Duyvendak, J.W. & L. Veldboer** (2001) *Meeting point Nederland. Over samenlevingsopbouw, multiculturaliteit en sociale cohesie*. Amsterdam: Boom.
- ¹² **Granovetter, M.** (1973) *The strenght of weak ties*. In: *American Journal of Sociology* (vol.78(6), pp. 1360-1380).
- ¹³ **Trienekens, S.** (2006b) [U bevindt zich hier]: studie naar een gemeenschapskunst-project. Utrecht: Springdance.
- Gowricharn, R.** (2003) *Sociale cohesie en culturele diversiteit*. In: *Bestuurskunde* jrg. 12(8), pp. 344-353.